

АНАЛИТИЧНИТЕ ПОВЕЛИТЕЛНИ ФОРМИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ТЕХНИТЕ ФУНКЦИОНАЛНИ АНАЛОЗИ В АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

Деница Петрова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

ANALYTIC IMPERATIVE FORMS IN MODERN BULGARIAN AND THEIR FUNCTIONAL ANALOGUES IN ENGLISH

Denitsa Petrova
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The current study focuses on the analytic imperative forms in Modern Bulgarian and their functional analogues in Modern English. The main reason for choosing this topic is related to the variety of imperative forms and constructions and the different ways in which analytic imperative forms in Bulgarian are translated into English. Based on a comparative analysis between the two languages, it is concluded that the paradigm of the analytic imperative in Modern Bulgarian is considerably richer in formal attitude compared to the paradigm of the imperative in Modern English.

Keywords: analytic forms, imperative paradigm, Bulgarian, English, functional analogues

Обект на настоящото изследване са аналитичните повелителни форми в съвременния български език и техните функционални аналози в съвременния английски език. Мотивът за избор на темата е свързан с разнообразните начини, по които сложните повелителни форми в българския език се превеждат на английски език, и с преводаческите трудности, които възникват. За целите на проучването са използвани дескриптивен и съпоставителен метод, чрез които: 1) се представя парадигмата от сложни повелителни форми в българския и в английския език и 2) въз основа на ексцерпирани преводни еквиваленти се съпоставят аналитичните форми в двата езика.

Както е известно, в семантично отношение повелителното наклонение отразява субективно отношение на говорещото лице към действието или резултата от действието. Голяма част от българските езиковеди са единодушни, че това наклонение (наричано още **императив**) означава действие, което трябва да настъпи по волята на говорещото

лице, като под „воля“ се разбират множество семантични отсенки: заповед, подкана, молба или желание (вж. напр. ГСБКЕ/GSBKE 1983, Ницолова/Nitsolova 2008, Чакърова/Chakarova 2009).

1. Аналитичните повелителни форми в българския език

Проблемът за формите, които съставляват структурата на императивната парадигма в българския език, поражда множество различия в становищата на българските езиковеди. И. Куцаров разглежда като типична аналитична форма на повелителното наклонение само конст-рукциите, образувани с *нека*, като в подкрепа на своята позиция по-сочва, че „единственото значение на тази частица е повелителността в широк смисъл“ (Куцаров, цит. по Чакърова/Chakarova 2002б: 157). В един от своите трудове С. Георгиев излага своето становище за невъзможността да се включат форми и конструкции с частиците морфеми *нека* и *да*, наречени „описателни“, към структурата на българския императив, като отбелязва, че „разпространението на описателните форми върху цялата парадигма на граматичното лице ги отдалечава от строгото императивно значение и им придава нови значения, между които най-силно и най-ярко изразено е значението за желателност“ (Георгиев/Georgiev 1991: 343). Въпреки наличието на различни концепции за структурата на българския императив и за значението повелителност, ние приемаме становището на К. Чакърова за съществуването на няколко групи аналитични модификатори, образувани чрез прибавянето на частиците *да*, *нека* (*нека да*), *дано* (*дано да*), *стига* или *недей/те* към формите на немаркираното сегашно време на спрегнатия глагол¹.

а) *Да*-конструкциите биха могли да изразяват категорична заповед или забрана, свързана непосредствено с извършването на определено действие, и в подобни случаи тези конструкции се проявяват като „стилистични корелати на синтетичните императивни форми“ (Чакърова/Chakarova 2009: 35). В разговорния език *да*-конструкцията може да придобие характер на категорична директива – срв.: *До утре да си му казал!*; *Да го купиш още сега!*², и „акцентът се поставя върху самото действие, респ. върху наложителността на неговото осъществяване без оглед на конкретен извършител“ (Чакърова/Chakarova 2009: 37). Освен със строго повелително значение се наблюдават и *да*-

¹ Аналитичните форми в парадигмата на българския императив се характеризират с наличието на форми за всички лица и числа, което е предпоставка за повишената фреквентност на тяхната употреба в говоримия език.

² Примерите са мои – Д. П.

конструкции с хортативно значение, което се изразява в подкана или подбуда за извършването на съвместно действие – срв.: *Слушай, ако не ти е добре, да направим нещо, да сварим я липов цвят, я сърчевина – настояваше Иван* (Г. Караславов); *Да ставаме!* – прекъсна го тя (Б. Райнов). Според П. Пашов при употребата на хортативни да-конструкции в 1 л., ед.ч. говорещото лице има възможност да „самопожелае“ нещо – срв.: *Да кажа нещо и аз!* (Пашов/Pashov 1999: 180). Да-конструкцията могат да притежават и т.нар. оптативно значение, при което е поставен акцент върху експлицитно изразеното желание на говорещия субект за осъществяване или осуетяване на дадено действие – срв.: *Да си жив и здрав, Цветанчо!* (И. Вазов); *Трябва да се измаже стената на кухнята откъм Малтрифонови, Господ да ги поразии макар* (Г. Караславов). Към многообразните значения, които носят аналитичните конструкции с частицата *да*, можем да прибавим още пермисивно-концесивното значение, чрез което се изразява разрешение, съгласие или отстъпка – срв.: *Да обядваме, защо да не обядваме* (А. Константинов). Особен интерес предизвиква явлението, при което да-конструкцията могат да функционират като повествователен императив, чрез който да се отразяват минали действия – срв.: *Аз да му правя попара всеки ден [...], а той да ми стои като пукал насреща!* (Чудомир) (цит. по Чакърлова/Chakarova 2009: 41). И. Куцаров посочва, че съчетанието на да-конструкцията с грамемата резултативност се използва обикновено в отрицателен статус (Куцаров/Kutsarov 2007), а К. Чакърлова добавя, че с резултативни форми на аналитичния императив с частица *да* може да се изразява строга заповед към пряк участник в комуникативния акт (Чакърлова/Chakarova 2009) – срв.: *Между нашите горе да не си споменала думата „мащерка“!* (Б. Димитрова); *Да не си стъпила на прага ми вече – изкрещя Хаджи Ровоама и я изтласка из вратата* (И. Вазов). Относително-резултативните да-конструкции изразяват желание за реализиране на невъзможно действие, чието осъществяване е трябвало да настъпи в миналото, или трудно изпълними/неизпълними действия, насочени към настоящ или бъдещ момент – срв.: *Ами като си виждал, че не ти е добре, да беше си лежал вкъщи!* – гълчеше го той внимателно, като на себе си (Г. Караславов); *Да беше погледнал у калугериците, у госпожа Хаджи Ровоама!* (И. Вазов).

б) По отношение на аналитичната форма, образувана с частицата морфема *нека* (респ. *нека да*), К. Чакърлова изтъква подчертано оптативния ѝ нюанс и същевременно с това улавя промяната в дистанцията, която настъпва между събеседниците, и очакваното осъществяване на

действието, което „не е така тясно свързано с конкретната ситуация, а по-скоро се „предполага“ в някакъв нефиксиран бъдещ момент“ (Чакърлова/Chakarova 2002a: 279 – 285). Аналитичните *нека (да)*-образувания могат да изразяват заповед или забрана, въпреки че тази повелителност рядко се свежда до строга заповед (Чакърлова/Chakarova 2009) – срв.: **Нека ти каже** *Ивка – рече обидено попът, без да погледне дъщеря си* (Е. Пелин); **Нека бъдат** *и за тебе скъпи, Бръчков!* (И. Вазов). *Нека (да)*-формите могат да носят хортативно значение в смисъл на подкана за извършване на съвместно действие – срв.: **Нека направим** *ново училище, нека намерим най-добри учители, ама да учат децата и на гръчки, и на славянски* (Д. Талев). В отделни случаи формите с *нека (да)* могат да се реализират с пермисивна семантика, която се характеризира с отправена молба от страна на говорещото лице да се извърши дадено действие (пак там) – срв.: **Само нека те виждам** *по-често* (И. Вазов); **Нека ми е простено** *от стари и млади и от сички тука свещеници, но ще кажа, че верата ни е слаба* (Д. Талев). В контекста на разнообразните семантични проявления *нека (да)*-формите могат да изразяват и оптативност – срв.: **Нека да е хаурлия** – *каже...* (Т. Влайков); **Нека да е поедър, по-узрял, да хване...** *Зер, ако не хване...* (Г. Караславов). К. Чакърлова отбелязва възможността оптативното значение да се съчетае с пермисивното (пак там) – срв.: **Но нека ти спомен да имаш от мене!**³. Както аналитичните *да*-конструкции, *нека (да)*-формите също могат да се съчетават с грамемата резултативност при контекстови реализации, обусловени от говорещия субект, който „се съгласява да допусне дадено твърдение за истинно“ (Ницолова/Nitsolova 1984: 140) и да приеме, че съответното действие ще се извърши/се извършва независимо от неговата воля (Чакърлова/Chakarova 2009) – срв.: **Нека да е било така** (А. Каралийчев); **Ех, та нека ти ги е донесъл** – *гледаше ги с умиление Юрталанката* (Г. Караславов). Една част от българските езиковеди (вж. Куцаров/Kutsarov 1997; Пашов/Pashov 1999) обособяват аналитичните *нека да*-форми като самостоятелен ред в състава на императивната парадигма, но ние се солидаризираме с К. Чакърлова, която разглежда подобни форми с частицата *да* като разширени варианти на *нека*-формите⁴.

³ Цит. по Чакърлова/Chakarova 2009.

⁴ Авторката се аргументира с възможността аналитичните форми с *нека* и *нека да* да се използват съвместно в рамките на едно и също изречение, без това да променя общата подбудителна семантика, и допълва, че чрез включването на повелителната частица *нека* в състава на *да*-конструкцията категорично се подчертава императивното значение (Чакърлова/Chakarova 2009).

в) С висока фреквентност на употреба се отличават и аналитичните форми, образувани с частицата морфема *дано* (респ. *дано да*). В подкрепа на своето становище за причисляването на формите с *дано (да)* към императивната парадигма К. Чакърова посочва наличието на оптативност, чийто изразител се явява частицата морфема *дано* (Чакърова/Chakarova 2002б)⁵, и отбелязва, че „значенията императивност и оптативност не са контрадикторни; те са част от смисловия потенциал на понятието „воля на говорещото лице“ и [...] принадлежат на една и съща парадигма“ (Чакърова/Chakarova 2003: 183). В семантично отношение *дано (да)*-формите изразяват единствено оптативност, която в определени контекстови реализации носи известен оттенък на съмнение относно възможното осъществяване на желанието (Чакърова/Chakarova 2002б)⁶. И. Куцаров отчита възможността аналитичните форми с *дано (да)* да се съчетават с форми на сегашно резултативно време или сегашно относително време (Куцаров/Kutsarov 2007) – срв.: *Ех, дано настанеше и сватбата ми по-скоро!* (Л. Каравелов), а Р. Ницолова допълва, че при употребата на образувания с *дано (да)* + перфект „говорещият в момента на говоренето не знае дали желаното минало действие е извършено или не“ (Ницолова/Nitsolova 2008: 421) – срв.: *И Стоян отвори уста еднаж – дано да е преминало на старата* (Д. Талев); „*Ох, дано не се е върнал Ваню!*“ (Г. Караславов).

г) Отрицателни форми на аналитичния императив могат да се образуват чрез прибавяне на отрицателната частица *не*, която според П. Пашов има „нестандартно“ място, т.е. тя не стои в началото на сложната форма, а след другите частици непосредствено пред спрегания глагол (Пашов/Pashov 1999: 229) – срв.: *Дано не повтори!* – *успокои се ненадейно Иван* (Г. Караславов); *Повече да не гледаш света през розови очила!* (Б. Димитрова); *Нека не безпокоим класиците — предлагам аз* (Б. Райнов); *Да не си ми стъпил в къщата!* (Й. Йовков). Отрицателни форми на аналитичния императив (които са само за второ лице) могат да се получат и чрез съчетание на десемантизирана глаголна частица *недей/недейте (да)* и глагол в сегашно време или съкратен инфинитив – срв.: *Недей да му казваш, ще се ядоса!*; *Не-*

⁵ Цит. по Куцаров/Kutsarov 2007.

⁶ Авторката привежда етимологията на лексемата *дано*, която е „резултат от сливането на частица (*да*) + съюз (*но*)“, като аргумент за гореизложеното твърдение (Чакърова/Chakarova 2002б; Чакърова/Chakarova 2009: 62). Според К. Чакърова при формите с *дано* относително свободният словоред се явява доказателство в подкрепа на формално-семантичната „споеност“ на двете части.

*дейте да отивате там, страшно е!*⁷; *Ти недей ниџа̀ разсипвам ли се или не* (И. Вазов). Р. Ницолова отбелязва, че отрицателните императивни форми с *не* и формите с *недей(те)* са синонимни, но се диференцират в стилистично отношение, и уточнява, че „формите с *не* са стилистично неутрални, а формите с *недей* са по-разговорни“ (Ницолова/Nitsolova 2008: 404). Важно е да се отбележи, че наред със споменатите отрицателни форми на императива, образувани с *не* и *недей/недейте* в съвременния български език се използват и форми за забрана с глаголната частица *стига*, след които следва форма на сегашно резултативно време или съкратен инфинитив – срв.: *стига си писал* (книж.), *стига писа* (разг.). Според Ю. С. Маслов същественото семантично различие между отрицателните императивни форми с частицата *недей/недейте* и тези, образувани със *стига*, се състои в забраната, която се налага върху извършването на действието при *недей/недейте* и „предложение да се прекрати извършването действие“ при *стига* (Маслов/Maslov 1982: 281).

2. Аналитичните императивни форми в английски език

Погрешно е схващането, че в английски език форми за повелително наклонение отсъстват и вместо тях се използва инфинитив. Несъстоятелността на подобен възглед става очевидна при съпоставянето на отрицателен инфинитив и аналитичните отрицателни императивни форми – срв.: *(to) be, not to be*, но *Be!, Don't be!* Наличието на аналитичната форма *Don't be* несъмнено показва съществуването на подобни форми като отделни, неинфинитивни форми на повелителното наклонение (Смирницки/Smirnitski 1959). Бихме могли да смятаме повишената употреба на синтетичните императивни форми в разговорния език за една от главните предпоставки за наличието на ограничен набор от аналитични средства за изразяване на императивност в английския език. Темпорални различия и съчетания с перфектен аспект не се наблюдават, но в речевата практика въпреки своята ниска фреквентност се откриват императивни форми, комбинирани с прогресивен аспект – срв.: *Be preparing the dinner when he comes in!* В своята граматика Р. Куърк и С. Грийнбаум отразяват функционирането на аналитичен композитум, образуван с *let*, местоимение във винителен падеж и инфинитив, които се употребяват често при изразяването на команди, подбуди или призови за извършване на определено действие (Куърк и Грийнбаум/Quirk, Greenbaum 1973) – срв.: *Let's agree to*

⁷ Примерите са мои – Д. П.

end this wait-and-see policy. **Let him repeat the accusations in Tim's presence. Let them do whatever they want, it's useless.** Авторите отчитат възможността да се изразява оптативност и чрез конструкция, образувана с модалния глагол *may* – срв.: **May the best man win! May you be happy!** (цит. по Куърк и Грийнбаум/Quirk, Greenbaum 1973). Отрицателните форми на аналитичния императив в парадигмата на английския език се образуват чрез прибавянето на отрицателната частица *not* (респ. *do not*) – срв.: **May it not be as you wish! We must forgive, but let us not forget! Don't let anyone fool himself that he can get away with it!**

3. Функционални англоезични еквиваленти на българските императивни форми⁸

Аналитичните *нека (да)*-форми с пермисивно значение в съвременния български език се предават в английски език най-често с конструкции, включващи *let*⁹ или модалния глагол *can*. Срв.: [...] **нека да ми хвърлят някоя вина... Все ми е едно (ГК/ГК) / Let them accuse me of anything – I don't mind;** „Е, **нека си вървят, стига са циврили**“ (ГК/ГК) / „**Well, let them go! They've whimpered enough!**“; **Комуто се не харесва тука, нека върви в Московията... Нам си е добре...** (ИБ/IV) / **Whoever isn't comfortable here can go to Moskovia. We're all alright.** Като функционален еквивалент на *нека (да)*-формите с пермисивно-концесивно значение се употребява конструкция, образувана с модалния глагол *shall* – срв.: **Сега нека видят как умира един български апостол!** (ИБ/IV) / **Now they shall see how a Bulgarian apostle dies!** Бихме могли да отбележим, че англоезичен еквивалент на оптативните *нека (да)*-форми се явяват конструкции с модалния глагол *may* – срв.: **Господ нека успокои праведната му душа, а нам да дава мъжко**

⁸ Поради ограничения обем на изследването няма да бъдат представени всички примери, които са използвани в процеса на изследване.

⁹ В подкрепа на изложеното становище за високата фреквентност на употреба на *let*-конструкциите като англоезични корелати на пермисивните форми с *нека (да)* бихме могли да приведем и примери, характеризиращи се с възможността пермисивният характер да бъде насочен към трето лице, което да фигурира като имплицитно зададен слушател – срв.: **Пък и да не пуцат – нека се поразходи, нека се поразтъжи, като хапъзкия е тук, сиромашката...** (ГК/ГК) / **And even if they don't allow visitors this time, let her walk around a bit, to take her mind off her grief for a while...** При изразяване на желание от страна на говорещия слушателят да не се противопоставя на извършването на действието от трето лице също функционира аналитичната *let*-конструкция – срв.: [...] **като иска, нека остане тук, за да гледа сеур, на такъв будала тъй се пада** (ИБ/IV) / “[...] **since he wants to stop here, let him stay and see the show – that's what a fool like that deserves**”.

сърце и силна десница (ИВ/IV)¹⁰ / *May God rest his soul, and give us a bold heart and a strong hand.* В определени контекстови условия английският корелат на *нека (да)*-формите, получени при семантичното сливане на пермисивното с оптативното значение, се откроява конструкция, образувана с глагола *want* – срв.: *Нека да добият господарски нрави — обясняваше той, [...] (ИВ/IV) / “I want them to get used to company,” he would say [...].* Функционални аналози на аналитичните *нека (да)*-форми с подчертано повелително значение и семантичен отенък на смекчена заповед се явяват конструкции, образувани с *let* или с *have to*. Срв.: *Нека се изловят тия магарета!* – каза Заманов след малко с внезапно озлобление на лицето (ИВ/IV) / *Let the donkeys be caught,” said Samanoff with a sudden change of manner; Всичко е организирано. Само деня нека ни кажат... (ИВ/IV) / Everything's arranged and organised – they've only to tell us the day.* Има контекстово обусловени случаи, при които хортативните форми с *нека (да)*, изразяващи подкана за съвместно действие, биват напълно изпуснати при превод на английски или биват предадени със страдателни конструкции, съставна част на които е модалният глагол *should*. Срв.: *Нека кажем, че преди да върне писмото в комитета, той беше хитро убедил бея да отложи нападението (ИВ/IV) / Before returning the letter to the committee he had skilfully persuaded the Bey to postpone the police raid; Но нека забележим, че Марко беше всъщност партизанин на приготвянето, не на въстанието (ИВ/IV) / It should, however, be noted that Marko was in reality in favour of the preparation, but not of the revolt.*

При *да*-конструкции с оптативно значение като функционален еквивалент се явяват най-често синтетични форми или аналитични конструкции, образувани с модалния глагол *may* – срв.: *Хай, бог да те поживи, какво щях да направя – казваше Марко, като сваляше полска чакмака на пищова си (ИВ/IV) / “God bless you, my boy, I might have done you a mischief,” said Marko, unloading his pistols; Да ги запали огън небесний! – избъбра госпожа Хаджи Ровоама (ИВ/IV) / “May the fire of heaven consume them,” murmured Sister Hajji Rovoama.* Функционални аналози на аналитичните *да*-конструкции, изразяващи строга заповед, могат да бъдат конструкции, образувани с *let* – срв.: *Да си иде – каза той сухо на учителката, – извикайте друга (ИВ/IV) /*

¹⁰ За английския превод на „Под игото“ от 1912 г. липсва информация за преводача и не е посочено името му. Предполага се, че преводът (на първото издание от 1894 г. и на второто – от 1912 г.) е дело на Уилям Морфил.

“*Let the child go and call another,*” he said coldly to the teacher. Откриват се примери, в които *да*-конструкции със значение на строга повелителност се предават чрез синтетични форми – срв.: *Ако се опре, да стрелят, без да ме нутат* (ИВ/IV) / *If he resists, shoot him down at once*”, или чрез императивни страдателни конструкции, които в семантичен план изразяват заповед за незабавното извършване на дадено действие – срв.: *Да ги изповядат там!* – *посочи той с длан и погледна часовника си* (ГК/ГК) / *Have them confessed then!* – *he said and looked at his watch*. Англоезичен еквивалент на *да*-конструкциите със значение на смекчена заповед за извършване на действието от трето лице се явява прогресивен аспект на сегашно време или страдателни конструкции, в чийто състав влиза модалният глагол *should* – срв.: *Да се вземат мерки... Строги мерки!* (ГК/ГК) / *Measures should be taken! Very strict measures!* При изразяването на подкана или подбуда за извършването на съвместно действие еквивалент на аналитичните *да*-конструкции могат да бъдат синтетични форми – срв.: [...] *да работим щете ли?* – *приказваше живо разпаленото дяконче* (ИВ/IV) / *Stay and work with us – will you? – asked the deacon, much excited*. *Да*-конструкцията би могла да се предаде и аналитично посредством конструкция с модалния глагол *will*, изразяваща настоящи/бъдещи намерения или действия – срв.: *О, Иванчо, влез де, да нием по едно кафе* (ИВ/IV) / *What, Ivancho! Come in and we'll have a cup of coffee*; *Дядо Стояне, духни свещта и затвори вратата. Но не: ние да излезем навън* (ИВ/IV) / *Father Stoyan, put out the light and shut the door – or rather never mind – we'll go out*. Аналитичните *да*-конструкции с хорвативно значение могат да имат като функционален англоезичен еквивалент конструкция с *let's* – срв.: *Цанко, да дадем! Не жали нищо, Цанко!* (ИВ/IV) / *Let's give them what we can! Never mind, Tsanko*. Бихме могли да добавим, че функционален еквивалент на безлични форми в състава на *да*-конструкциите, изразяващи препоръка, могат да бъдат синтетични форми – срв.: *Ами да му се каже на горкия да не плаче – каза баба Недковица, [...]* (ИВ/IV) / *Then, for pity's sake, tell the poor fellow to stop crying,*” said grandmother Netkovitsa. Що се отнася до аналитични *да*-конструкции, изразяващи препоръка, молба или подкана, които се отнасят до едно по-далечно действие или не звучат категорично, техни функционални аналози се явяват често конструкции с *let* – срв.: *Да се остави от това пусто политиканство, да си нареди работата като всички хора...* (ГК/ГК) / *Let him give up these politics for good and settle down to his job, like all other people*. При изразяването на силно желание от страна на говорещия за извършването

на определено действие отчитаме употребата на подчинително наклонение в английски език – срв.: *Само жив да ми го оставят, сиромашкия – мърмореше си баба Дара и ги гледаше с кахърни очи* (ГК/ГК) / *I wish to God they'd leave him alive, my poor dear, muttered granny Dara, looking at them with sorrowful eyes.* Значение на закана, присъщо на част от да-конструкциите, може да бъде предадено в английски език чрез конструкция с *let* или с модалния глагол *will* – срв.: *Аз да дойда там, да видиш плач и половина!* (ИВ/IV) / *Let me come there, and I'll cry for you something like!*; *Не, вие знаете, че съм кавгалия с него, та съм се заклеял, дорде съм жив, да го не видят очите ми* (ИВ/IV) / *No, you're wrong again – the sun and I fell out long ago, and I've sworn I'll never look at him as long as I live.* Ще добавим, че се срещат и примери, при които функционално съответствие на да-конструкцията се явяват условните конструкции – срв.: *И втори път да ти се случи, пак няма да вземеш!* (ПВ/PV) / *Even if you had another chance, you wouldn't bring one!* Към аналитичните да-конструкции и техните англоезични корелати е необходимо да включим и формите с пермисивно-концесивно значение, чрез които се изразява разрешение, съгласие или отстъпка. Най-често използвани англоезични еквиваленти се оказват конструкции, образувани с модалния глагол *will* или *should*. Срв.: *Да му кажа, баби, защо да не му кажа, ама чува ли ме, вампиринът му...* (ГК/ГК) / *That I will, dear child, why shouldn't I tell him? But will he listen to me, the vampire?*

Оптативното значение, присъщо на дано (да)-формите, някои преводачи предават с конструкции, изразяващи желание за реализирането на дадено действие в настоящ или бъдещ момент, като конструкцията *in the hope of + -ing* форма на глагола – срв.: *Той впиваше очи в дола, дано зърне някого, да узнае що става и ако може, да му изпроси дрехи [...]* (ИВ/IV) / *He fixed his eyes on the valley in the hope of seeing someone from whom he might learn what was going on, and, if possible, beg a change of clothes [...].* Трябва да отбележим, че граматичните условни конструкции, образувани с *if only* и модален глагол *could* или *would*, също се явяват характерен англоезичен еквивалент на оптативните дано (да)-форми – срв.: *Само дано дотогава да не изпълнят смъртните присъди* (ГК/ГК) / *If only they would stay the execution till then!* *Само дано момчетата да останат живи... Право казва старата — на роб се надей, на гроб се не надей* (ГК/ГК) / *If only the boys could escape execution... How right the old woman was when she said: "There's hope in a slave but none in a grave".* В качеството си на функционални аналози на оптативните дано (да)-форми се

явяват и императивни форми, образувани с модалния глагол *may* – срв.: *Тодор Проевият се домъкна, дано се в пъкъла провали проклетникът му...*(ГК/ГК) / *Todor Proev came by, may he perish!* В отделни случаи се наблюдава осезаемо различие в семантичен план между *да-но* (*да*)-формата и нейния функционален корелат на английски – срв.: *Новак си ти, Бойчо, в тоя занаят; но хай дано няма нищо* (ИБ/IV) / *You're a novice at the trade as yet, Boicho. However, there's no cause for dismay.* В посочения англоезичен превод отчитаме липсата на значението оптитивност, с което най-често се характеризират формите с частицата морфема *дано*.

Аналитичните *стига*-форми имат ограничен набор от англоезични еквиваленти, които до голяма степен биват предопределени от избора на преводача да запази или да отстрани семантичния нюанс на прохибитивност в значението. Като функционален аналог на българските прохибитивни форми със *стига* могат да се явят глаголи в перфектен аспект на сегашно време – срв.: *Я стига сте се превивали от смях, ами попейте пак!* (ИБ/IV) / *Come, you've chaffed each other enough now; suppose you give us a song!* Този преводачески избор до голяма степен запазва и семантиката на *стига*-формата, която акцентира върху забраната за извършване на непосредствено протичащо действие – срв.: *„Е, нека си вървят, стига са циврили“, мислеше си Борис* (ГК/ГК) / *Well, let them go! They've whimpered enough!* В отделни случаи *стига*-формите с прохибитивно значение се предават в английски език със синтетични форми на глаголи, които са част от цели фрази, различаващи се в структурен план от образуванията със *стига* – срв.: *Стига си ме плашил, не съм дете — каза капитанът* (ПВ/PV) / *Stop trying to put the wind up me, I'm not a kid, the captain said.*

Като аналози на аналитичните императивни *недей(те)*-форми с прохибитивно значение във функционално отношение с най-висока фреквентност на употреба се явяват аналитичните отрицателни форми, образувани с *do not* – срв.: *Ти недей нима разсипвам ли се или не. аз съм ти доктор и както зная, тъй лекувам. Тъй знае баба, тъй бае...*(ИБ/IV) / *Don't you bother whether I'm ruining myself or not. I'm your doctor and know how you're to be treated, so does my wife.* В подкрепа на нашите твърдения бихме могли да приведем следните примери, в които отчетливо се откроява отрицателната форма *don't* в качеството си на англоезичен корелат, изразяващ прохибитивно значение – срв.: *Ах, Бойчо, Бойчо, недей веке умира, за бога; няма да те оставя...* (ИБ/IV) / *Ah, Boicho, Boicho, don't die, for God's sake! I can't do without you; Недей мисли, че той е действувал подло...* (ИБ/IV) /

Don't imagine that he acted treacherously. Отрицателните глаголни форми като функционални аналози в съвременния английски език се откриват дори в примери, при които е налице единствено прохибитивната частица морфема *недей*, като предполагаме, че преднамерено е изпусната останалата част от глаголната форма, но в английския език формата е разгърната в своята цялост – срв.: – *Недей така бе, човек! – каза умолително капитанът* (ПВ/PV) / *Don't talk like that! the captain said imploringly.* Според нас аналитичните отрицателни форми в английския език с *do not* предават най-точно семантичните отънъци на прохибитивните *недей(me)*-форми и затова преобладават като функционални еквиваленти.

Въз основа на направения съпоставителен анализ се достига до извода, че парадигмата на аналитичния императив в съвременния български език е значително по-богата във формално отношение в сравнение с императивната парадигма в съвременния английски език.

Наблюденията върху ексцерпираните примери от преводни текстове показва, че с най-висока фреквентност (въпреки различните отънъци на значението повелителност) като функционален еквивалент на аналитичните *нека (да)*-форми се използва *let*-конструкцията. Предпочитани еквиваленти на *да*-конструкцията се явяват синтетични повелителни форми, глаголни форми с модални глаголи или *let*-конструкции. При опитивните форми, образувани с частица морфема *дано*, в качеството си на предпочитан англоезичен еквивалент се употребява конструкция *in the hope of* или условни конструкции. Предпочитан аналог на аналитичните *стига*-форми е перфектен аспект на сегашно време, а на аналитичните *недей(me)*-форми в английския превод съответства отрицателната императивна форма с *don't*.

В заключение можем да отбележим, че независимо от сериозните вътрешносистемни различия между българския и английския език по отношение на състава на императивната парадигма, преводачите разполагат с надежден инструментариум, с помощта на който да предадат различните семантични нюанси при реализацията на аналитичните повелителни форми.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Георгиев/Georgiev 1991:** Георгиев, С. *Българска морфология*. Велико Търново: Абагар, 1991. [Georgiev, S. *Balgarska morfologiya*. Veliko Tarnovo: Abagar, 1991.]
- ГСБКЕ/GSBKE 1983:** *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология*. Стоянов, С. и кол. София: Издателство на БАН. [Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 2. Morfologiya. Stoyanov, S. et al. Sofia: Izdatelstvo na BAN.]
- Куцаров/Kutsarov 1997:** Куцаров И. *Лекции по българска морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 1997. [Kutsarov, I. *Leksii po balgarska morfologiya*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 1997.]
- Куцаров/Kutsarov 2007:** Куцаров, И. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007. [Kutsarov, I. *Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya*. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski“, 2007.]
- Quirk, Greenbaum/Куърк, Грийнбаум 1973:** Quirk R., S. Greenbaum. *A University Grammar of English*. London: Longman Group Limited, 1973.
- Маслов/Maslov 1982:** Маслов, Ю. С. *Граматика на българския език*. София: Наука и изкуство, 1982. [Maslov, Yu. S. *Gramatika na balgarskiya ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1982.]
- Ницолова/Nitsolova 1984:** Ницолова, Р. *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. София: Народна просвета, 1984. [Nitsolova, R. *Pragmatichen aspekt na izrechenieto v balgarskiya knizhoven ezik*. Sofia: Narodna prosveta, 1984.]
- Ницолова/Nitsolova 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008. [Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ochridski”, 2008.]
- Пашов/Pashov 1999:** Пашов, П. *Българска граматика*. Пловдив: Хермес, 1999. [Pashov, P. *Balgarska gramatika*. Plovdiv: Hermes, 1999.]
- Смирницки/Smirnitski 1959:** Смирницкий, А. И. *Морфология английского языка*. Москва: Литературы на иностранных языках, 1959. [Smirnitskiy, A. I. *Morfologiya angliyskogo yazyka*. Moskva: Literaturny na inostrannyh yazykakh, 1959.]
- Чакърова/Chakarova 2002a:** Чакърова, К. Към въпроса за семантико-функционалните отлики между синтетичните и аналитичните повелителни форми в съвременния български език. // *Научни трудове на Съюза на учените. Серия Б. Естествени и хуманитарни науки*, том II. Пловдив, 2002, 279 – 285. [Chakarova, K. Kam voprosa za

semantiko-funktsionalnite otliki mezhdu sintetichnite i analitichnite povelitelni formi v savremenniya balgarski ezik. // *Nauchni trudove na Sayuza na uchenite. Seriya B. Estestveni i humanitarni nauki*, tom II. Plovdiv, 2002, 279–285.]

Чакърова/Chakarova 2002б: Чакърова, К. За установяването на нови аналитични форми в парадигмата на българския императив. // *Пространства на езика и присъствието. Юбилеен сборник, посветен на 60-годишнината на проф. д.ф.н. Иван Куцаров*. Пловдив: Сема 2001, 2002, 157 – 166. [Chakarova, K. Za ustanovyavaneto na novi analitichni formi v paradigmata na balgarskiya imperativ. // *Prostranstva na ezika i prisastviето. Yubileen sbornik, posveten na 60-godishninata na prof. d.f.n. Ivan Kutsarov*. Plovdiv: Sema 2001, 2002, 157–166.]

Чакърова/Chakarova 2003: Чакърова, К. Аналитичните повелителни форми в българския и полския език през призмата на съпоставката. // *Славистиката през XXI век – перспективи и очаквания*. София, 2003, 180 – 187. [Chakarova, K. Analitichnite povelitelni formi v balgarskiya i polskiya ezik prez prizmata na sapostavkata. // *Slavistikata prez XXI vek – perspektivi i ochakvaniya*. Sofiya, 2003, 180–187.]

Чакърова/Chakarova 2009: Чакърова, К. *Императивът в съвременния български език*. Пловдив: Пигмалион, 2009. [Chakarova, K. *Imperativat v savremenniya balgarski ezik*. Plovdiv: Pigmalion, 2009.]

ИЗТОЧНИЦИ

ГК/ГК: Г. Караславов. *Танго*. София: Български писател, 1969. [G. Karaslavov. *Tango*. Sofia: Balgarski pisatel, 1969.]

ГК/ГК: G. Karaslavov. *Tango*. Translated by A. G. Christophorov and A. D. Rizov. Sofia: Narodna kultura, 1954. [Г. Караславов. *Танго*. Преведено от А. Г. Христофоров и А. Д. Ризов. София: Народна култура, 1954.]

ИВ/IV: И. Вазов. *Под игото*. София: Български писател, 1976. [I. Vazov. *Pod igoto*. Sofia: Balgarski pisatel, 1976.]

ИВ/IV: I. Vazov. *Under the yoke*. 2nd ed. London: William Heinemann, 1912. [И. Вазов. *Под игото*. Лондон: Уилям Хайнеман, 1912.]

ПВ/PV: П. Вежинов. *Далече от бреговете*. София: Български писател, 1952. [P. Vezhinov. *Far from the shore*. Sofia: Balgarski pisatel, 1952.]

ПВ/PV: P. Vezhinov. *Far from the shore*. Translated by Gregor Pavlov, Sofia: Foreign languages press, 1967. [П. Вежинов. *Далече от бреговете*. Преведено от Грегор Павлов, София, 1967.]